

Vittinge kyrkogård omkring år 1913 hittades en runsten, som kanske ej är känd för akademien. Den är nu rest å kyrkogården vid vestra muren.» Uppgiften åsyftar otvivelaktigt U 1170.

Vid runinskriftsinventeringen år 1943 var stenen sprucken. Den restes och lagades genom Riksantikvarieämbetets försorg våren 1953.

Grå granit. Höjd 1,35 m., bredd 1,12 m. Stenens topp är avslagen. Ristningsytan är jämn; linjerna äro skickligt huggna, mjukt rundade. En spricka i stenen har skadat ornamentiken.

Tecknen i runbandet äro grunda men säkra. Deras utseende framgår av pl. 149. — A. Celsius, som undersökte stenen år 1726, kunde endast urskilja åtta tecken (se fig. 551); de övriga voro dolda av klockstapeln och av tjära.

Inskriften saknar utan tvivel språklig mening. Inskrifter av alldeles samma typ finnas på den närbelägna Ramsjöstenen (U 1175) och på stenen vid Nysätra prästgård (U 835). Det är anmärkningsvärt, att tre ristningar av denna egendomliga typ finnas inom ett så begränsat område. Avståndet från Nysätrastenen i SSÖ till Ramsjöstenen i NV är endast omkring 20 km. fågelvägen. I denna linje befinner sig också U 1170. Huggningstekniken avviker överraskande nog i hög grad, varför man, trots allt, icke vågar påstå, att de tre ristningarna ha utförts av samme person. Se vidare U 835 och där citerad litteratur.

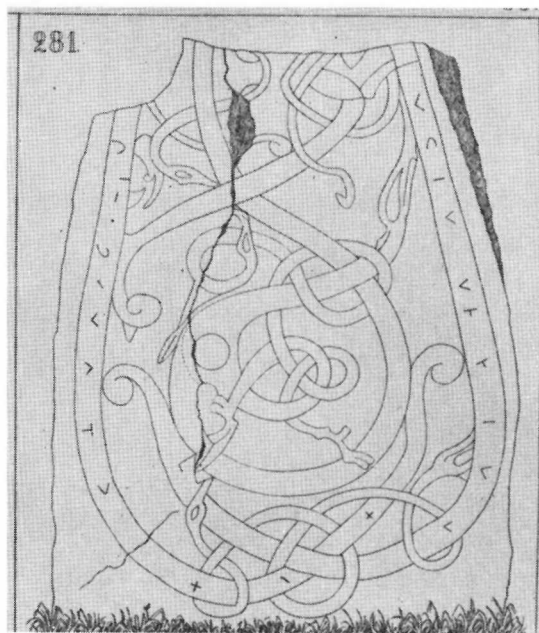

Fig. 552. U 1170. Vittinge kyrka. Efter D 1:281.

1171. Axsjö, Vittinge sn.

Pl. 150.

Litteratur: UFT h. 5 (1876), s. 122; R. Dybeck, *Runa* (fol.) 1876, s. 37; K. A. Karlinder, *Meddelande till Riksantikvarien* den 7/5 1926 (ATA); S. Kjersén, *Ombudsrapport* den 25/1 1928 (ATA); I. Schnell, *Rapport till Riksantikvarien* den 26/5 1929 (ATA), *Ett runstensfynd från Vittinge* (i: UFT h. 43, 1929–30), s. 61 ff; *Svenska Dagbladet* den 2/6 1929; *Sala Posten* den 3/6 1929; G. Gustafson, *Årsberättelse över fornminnesvården i Vittinge* år 1952 (ATA); S. B. F. Jansson, *Vittinge sockens runstenar* (i: *Vittingebygd* 1957), s. 4.

Äldre avbildningar: C. M. Bolm, teckning 1874 (ATA); I. Schnell, foto 1929 (i UFT h. 43); Jansson a. a.

Stenen står vid en liten stig i skogen, 1 km. SV om Axsjö by, 250 m. SSV om torpet Göksbo, numera ombyggt till sommarvillan Gökslund.

Den första kända uppgiften om U 1171 är från år 1874. Från detta år finnes en teckning av stenen, utförd av C. M. Bolm; i *UFT* och i *Runa* (fol.) lämnas närmare upplysningar om fyndet. *UFT*: »Å Axsjö skog norr om Göksbo skall enligt uppgift, lemnad af kyrkoherden P. A. Peterson, en runsten ligga. Längden är 11 fot och största bredden 6 fot.» Samma år som denna uppgift trycktes, reste Dybeck bl.a. i Torstuna härad. I *Runa* (fol.) lämnar han en redogörelse för sin »antiqvariska verksamhet under sommaren 1876»; om Axsjöstenen skriver Dybeck: »Jag gjorde ett längre uppehåll ... hos hemmansegaren Olof Olson i Grimle, Vittinge socken, Torstuna härad — en varm beundrare af runstenar och dertill en gammaldags hedersman. Vi färdades genom skogar och ödemarker, öfver berg och buskar, mellan ringmurar och kummel för att finna runminnen och vi hittade en gång verkligen en stor, mycket stor med slingor försedd flat sten, hvars ristning Olof flinkt uppritade med krita. Då jag derefter ville gripa mig an med runorna, funno vi till icke ringa

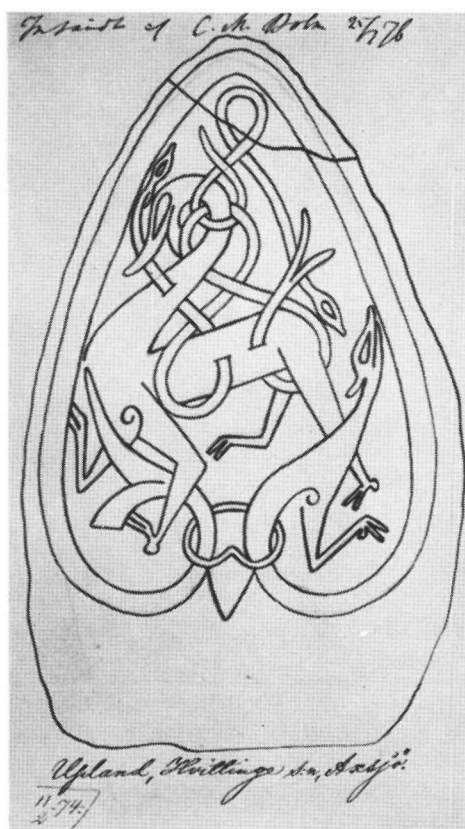

Fig. 553. U 1171. Axsjö, Vittinge sn. Efter teckning av C. M. Bolm.

ledsnad, att han, ehuru försedd med en bred kring kanterna löpande slinga — utom småslingor i mängd —, saknade runor. Stenen ligger i Axsjö skog, icke långt från en liten insjö.»

Stenen har på de senaste årtiondena vid flera tillfällen anmälts som nyfunnen. Sålunda skriver t.ex. I. Schnell i uppsatsen »Ett runstensfynd från Vittinge» år 1930 i *UFT*: »Våren 1929 fick författaren kännedom om en liggande runsten i Vittinge socken, som dittills varit okänd för fornforskarna ... Stenen, som restes endast några meter från fyndplatsen, låg i skogen c:a 900 m. sydväst om Axsjö by och 250 m. sydöst om närmaste torp, Göksbo. Stenen låg med ristningsytan uppåt och med fotändan delvis nedsjunken i den här ganska sankta marken. Då stenen restes, syntes att den aldrig stått upprätt på sin nuvarande plats, ty inga spår syntes av den grund, som i annat fall borde ha funnits till stöd för stenens bas. Endast några huvudstora stenar stöttade blockets undersida, så att det icke skulle sjunka helt ned i marken. Ristningens toppända var sedan gammalt avslagen, men fastsattes».

Grå granit. Höjd 2,27 m., bredd 1,90 m. Ristningsytan vittrar i små gropar. Sprickor i stenen lagades med stenkitt år 1953. Linjerna äro breda, rundade, ej särskilt djupa. Ristningen är utförd av en mycket skicklig ristare, som av någon anledning icke har fullföljt sitt arbete. Runbandet har nämligen ej försetts med runor. Eljest är den vackra ristningen, med sitt ståtliga, stående djur, fullt färdig. På några ställen finnas »dubbelkorsningar», vilka torde vara spår av en första skissering.

Om det anmärkningsvärda förhållandet, att runbandet saknar runor, skriver I. Schnell: »Då det synbarligen är en undantagslös regel, att en ristning med utbildat skriftband försetts med runinskrift, måste Axsjö-stenen betraktas såsom ofullbordad. Anledningen till att den icke runristats kan möjligen vara, att toppstycket sprungit av redan vid bearbetandet, och då har arbetet ansetts förstört och övergivits. Som

Fig. 554. U 1171. Axsjö, Vittinge sn. Foto Schnell 1929.

stenen aldrig torde varit rest, kan nämligen sönderslagningen endast ha skett vid bearbetandet och ej vid något kullstörtande» (a. a. s. 63). En spricka i stenens topp markeras visserligen redan på Bolms teckning år 1874, men toppen torde icke ha sprungit av »vid bearbetandet».

Som ovan har framhållits, är Axsjöstenen ristad av en skicklig runmästare. Schnell anser (a. a. s. 64), att det är »omöjligt att finna någon med så stora likheter, att man kan förutsätta att samme mästare format slingorna. Ett undantag utgör möjligen en annan ristning i Vittinge socken, nämligen den ena av dem vid Ramsjö [U 1174], vars djurhuvuden visa stora likheter med Axsjöristningens, men till den senares konstnärliga komposition når den alls icke upp.» Schnell menar, att »endast nya runstensfynd» kunna »säga oss namnet på Axsjöristningens mästare». Det kan sägas vara uteslutet, att den ovane och osäkre ristaren av U 1174 skulle ha kunnat rista U 1171. Däremot finnas stora och slående överensstämmelser med ristningar av den i dessa trakter verksamme runmästaren Livsten, som har signerat de närbelägna U 1161 Altuna kyrka och U 1158 Salfors i Simtuna sn. Trots att ingen runinskrift finnes på U 1171, frestas man att attribuera Axsjöstenen till honom. (Om en inskrift hade funnits, skulle frågan ha kunnat besvaras med bestämdhet på grund av Livstens högst karakteristiska »skrivarvanor».)

1172. Holm, Sveden, Vittinge sn.

Pl. 151.

Litteratur: B 652, L 780, D 1:282. J. Bureus, Fa 6 s. 111 n:r 7 (Cohl), Fa 5 n:r 191, Fa 1 s. 48; Ransakningarna 1667–84; J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 190; P. Elvius, De Fierdhundria (auctor J. Arenius), Upsaliæ 1717 (feltryck 1617), s. 110, 111; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 1, s. 474; O. Grau, Beskrifning Öfver Wästmanland (1754), s. 609 f. [omtrycket 1904, s. 477]; D. Hummel, Några ord till upplysning om bladet »Skattmansö» (1865), s. 59; UFT h. 3 (1873), s. 45; R. Dybeck, Runa (fol.) 1876, s. 37; Vestmanlands läns kalender 1881, s. 287; Lars Ersson i Klasbo, Fornminnen inom Wästmanland (ATA); E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 65; O. von Friesen, Bynamn på de uppländska runstenarna (i: Namn och bygd 18, 1930), s. 106; B. Bergman, Uppländsk run- och bildstensristning (1948), s. 131; S. B. F. Jansson, Vittinge sockens runstenar (i: Vittingebygd 1957), s. 4.

Äldre avbildningar: J. Hadorph och P. Helgonius, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta, B 652 och Grau a. a.); Dybeck, D 1:282; Jansson a. a.

82 – 588578. *Upplands runinskrifter*.